

ЧАСОПИС КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА

Український науково-теоретичний часопис

Заснований
у жовтні 2001 року

2022/1

Виходить
4 рази на рік

Київський університет права НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ISSN 2219-5521

«Часопис Київського університету права» внесено до переліку фахових видань
за спеціальністю «Юридичні науки», категорія «Б»
(наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019)

Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз

HeinOnline (США)
та
«Index Copernicus International» (Польща)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету права НАН України
(протокол № 2 від 27.05.2022)
Вченою радою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
(протокол № 6 від 19.05.2022)

Передплатний індекс 23994

© Київський університет права НАН України, 2022
© Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2022

судового захисту як фактичне відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Пропонується визначення шкоди як пошкодження майна або зменшення блага потерпілого в результаті порушення його матеріального права та (або) зниження особистого матеріального блага (життя, здоров'я, тощо), що охороняється законом.

Ключові слова: кримінальне провадження, відшкодування майнової шкоди, цивільний позов, стандарти правосуддя, ефективний судовий захист, гарантії права доступу до правосуддя.

Summary

Iryna Atamanchuk, Yuriy Kovalchuk. The institute of civil action in criminal proceedings as a guarantee of the right to effective judicial protection.

The article analyzes the scientific and theoretical, legislative provisions and materials of judicial practice. It has been established that a claim for compensation for damage caused by a crime in criminal proceedings has some advantages in evidence. The connection between criminal and civil lawsuits in criminal proceedings gives the civil plaintiff the right to better adapt to the protection of his personal property interests. All this creates additional guarantees of effective procedural activity of the court.

A civil lawsuit for compensation for damage caused by a criminal offense is an important component of the universal procedural and legal mechanism. The civil claim for damages aims at effective judicial protection of violated property rights and interests. In our opinion, the procedural and legal structure established by law creates all legal opportunities to ensure the protection of property rights and compensation for property damage caused by the commission of a crime and guarantees the right to judicial protection.

A person has the right to file a civil lawsuit in criminal proceedings or to do so in civil proceedings. The general feature of the legal nature of a civil claim for compensation for property or moral damage caused by a criminal offense is a special prerequisite for the right to sue. A civil claim for compensation for damage caused by a criminal offense may be filed in court after the opening of a criminal case.

The main criterion for effective judicial protection should be the actual compensation for damage caused by a criminal offense. Therefore, the pre-trial investigation body must take the necessary measures from the moment of registration of the criminal offense.

We propose to supplement the following legislation with the definition: damage is damage to property or reduction of the victim's property as a result of violation of his material rights and (or) humiliation of personal material goods (life, health, etc.) protected by law. The need to enshrine in the law of Ukraine the definition of the category of "civil lawsuit in criminal proceedings" seems controversial to us. International experience and European standards should be taken into account when drafting Ukrainian legislation.

The form and content of the statement of claim filed in criminal proceedings must meet the requirements established for lawsuits filed in civil proceedings. The legal nature of a civil lawsuit in criminal proceedings remains unchanged, we can only highlight the features of its implementation.

A promising area of further research may be the regulation of compensation for property damage caused by unsolved crime.

Key words: criminal proceedings, compensation for property damage, civil lawsuits, standards of justice, effective judicial protection, guarantees of the right of access to justice.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2022.27

УДК 347.4

М.З. ВОВК, Ю.М. ЮРКЕВИЧ

*Марія Зіновіївна Вовк, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ**

ORCID: 0000-0002-8740-8222

*Юрій Миколайович Юркевич, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ***

ORCID: 0000-0002-4097-9925

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ТА НАСЛІДКІВ НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економічних відносин, глобалізаційних процесів, у поєднанні із реформуванням регулювання приватного сектору економіки, проблеми режиму розрахунків, а також наслідків невиконання зобов'язань учасників цивільного обороту потребують якісно нових підходів щодо їх вирішення. Важливе місце, при цьому має питання належної та комплексної регламентації розрахунків як за участі фізичних та юридичних осіб – резидентів, так і нерезидентів. При цьому механізм правового регулювання має бути спрямований насамперед на сприяння належному виконанню своїх зобов'язань учасниками цивільного обороту та визначеності правових наслідків у разі порушення таких зобов'язань.

© М.З. Вовк, Ю.М. Юркевич, 2022

* *Mariia Vovk, Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Institute of Law of Lviv State University of Internal Affairs*

** *Yurii Yurkevych, Dr.hab. in Law, Professor, Head of the department of the Institute of Law of Lviv State University of Internal Affairs*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам правового регулювання розрахунків та наслідків невиконання зобов'язань учасників цивільного обороту присвятили свої праці багато учених, серед яких: І.А. Безклубий, В.С. Вишневська, О.М. Гайдаржийська, О.В. Дашенко, М.В. Ігнатишин, М.І. Ігнатишин, О.В. Костюнін, О.С. Куварзін, Я.О. Хірс та інші. Позаяк, дані питання досі потребують детального дослідження.

Формулювання мети статті. Метою цієї наукової статті є здійснення детального теоретичного аналізу проблемних питань розрахунків та наслідків невиконання зобов'язань учасників цивільного обороту і вироблення на цій основі авторського бачення перспектив їх подальшого вирішення.

Виклад основного матеріалу. Розрахунки у цивільному обороті – це певні правові дії особи, спрямовані на часткове або повне погашення грошового зобов'язання¹.

Виділяють дві форми розрахунків: готівкову та безготівкову. Підставою такого поділу є форма існування в Україні грошових коштів: у формі грошових знаків – готівкова форма; у формі записів на рахунках – безготівкова форма. Варто зауважити, що відповідно до Закону України «Про платіжні послуги», що набрав чинності та буде введений в дію 1 серпня 2022 р., електронні та цифрові гроші можуть існувати тільки в безготівковій формі².

Спосіб розрахунків залежить від статусу суб'єкта розрахункових відносин та підстави, за якою провадиться платіж. Зокрема, відповідно до ст. 1087 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) розрахунки за участю фізичних осіб, не пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, можуть провадитися у готівковій або безготівковій формі за допомогою розрахункових документів у електронному або паперовому вигляді. Таким чином, фізичні особи, що не займаються підприємницькою діяльністю самі обирають форму розрахунку.

Поряд із тим розрахунки між юридичними особами та за участю фізичних осіб, пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться в безготівковій формі. Розрахунки між цими особами в окремих випадках можуть здійснюватися у готівковій формі, якщо це не заборонено законом³.

Правовому регулюванню порядку організації та проведення розрахунків готівкою присвячене Положення про ведення касових операцій в національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України (далі – НБУ) 29 грудня 2017 р. № 148⁴.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна⁵.

Розрахунки готівковими коштами, на відміну від безготівкових, мають такі переваги:

- 1) універсальність готівки як засобу платежу;
- 2) легкість використання;
- 3) обов'язковість до прийняття при здійсненні платежів на всій території країни в будь-який час;
- 4) дотримання анонімності при здійсненні розрахунків тощо⁶.

НБУ запроваджені обмеження обсягів розрахунків готівковими коштами. Такі заходи здійснені з метою скорочення їх використання та стимулювання прискорення розвитку безготівкового сегменту⁷. Зокрема, встановлено такі розміри граничних сум розрахунків готівковими коштами:

10 тис. грн – при розрахунках юридичних осіб та / або фізичних осіб – підприємців між собою протягом одного дня;

50 тис. грн – при розрахунках між фізичними особами та юридичними особами або фізичними особами – підприємцями протягом одного дня;

50 тис. грн – при розрахунках між фізичними особами за договорами купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню⁸.

Водночас не обмежується кількість суб'єктів господарювання та фізичних осіб, з якими протягом дня можуть здійснюватися готівкові розрахунки.

Відповідні обмеження поширюються на розрахунки за правочинами за участі суб'єктів господарювання, предметом яких є будь-які матеріальні та нематеріальні блага, що можуть бути оцінені в грошовій формі, у тому числі розрахунки за договорами, пов'язаними з корпоративними правами (наприклад, здійснення внесків до статутного капіталу, виплата дивідендів), наданням чи поверненням позики, виплатою неустойки, а також на видачу та повернення поворотної фінансової допомоги, коштів під звіт тощо^{9,10}.

Обмеження суми розрахунків готівковими коштами між фізичними особами діє лише щодо договорів купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню, а саме договорів купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна.

Поряд із тим вище зазначені обмеження не поширюються на: розрахунки суб'єктів господарювання з бюджетами та державними цільовими фондами; добровільні пожертвування та благодійну допомогу; використання готівки, виданої на відрядження; виплат, пов'язаних з оплатою праці; використання готівкових коштів з фонду оперативного-розшукових (негласних слідчих) дій, створеного на використання ч. 3 ст. 24 Закону України «Про національне антикорупційне бюро України» та ч. 4 ст. 17 розділу II Закону України «Про Державне бюро розслідувань»¹¹.

У багатьох країнах світу обмеження на здійснення готівкових розрахунків є звичайною практикою, яка захищає суспільство від корупції, фінансування тероризму, легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом тощо. Так, у Італії, Португалії, Франції гранична сума готівкових розрахунків становить 1 тис. євро, у

Греції – 1,5 тис. євро, в Іспанії – 2,5 тис. євро, у Бельгії – 3 тис. євро, у Словаччині – 5 тис. євро для юридичних осіб та 15 тис. євро для фізичних осіб тощо¹². З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що у більшості зарубіжних країн граничні суми готівкових розрахунків не диференціюються залежно від суб'єктного складу розрахункових відносин. Варто також зауважити, що обмеження на розрахунки готівкою у переважній більшості країн світу, в тому числі і в усіх країнах ЄС, встановлено на законодавчому рівні, а не правилами центральних банків¹³.

Відповідно до приписів ст. 163-15 Кодексу про адміністративні правопорушення за порушення порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), у тому числі перевищення граничних сум розрахунків готівкою, передбачена адміністративна відповідальність у вигляді штрафу, що накладається на фізичну особу – підприємця, посадову особу юридичної особи¹⁴. Проте фізична особа не підлягає адміністративній відповідальності за ст. 163-15 Кодексу про адміністративні правопорушення.

Відповідно до роз'яснень НБУ, якщо сума договору купівлі-продажу, що укладається між фізичними особами, перевищує розміри граничних сум розрахунків готівковими коштами, то нотаріус має здійснити посвідчення такого договору після того, як переконається, що сторонами дотримано вимогу про проведення розрахунків у безготівковій формі¹⁵. Проте роз'яснення НБУ мають рекомендаційний характер. Отже, законодавством не покладено обов'язку на нотаріусів щодо здійснення ними перевірки дотримання сторонами договорів купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, обмежень розрахунків готівкою у межах граничної суми. Водночас відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат» нотаріус зобов'язаний сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду¹⁶.

Позаяк на практиці трапляються випадки, коли фізичні особи при укладенні договорів купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню, ігнорують встановлені обмеження щодо сум готівкових розрахунків. Зокрема, у договорі вказують, що розрахунок проводитиметься у безготівковій формі, а насправді він здійснюється готівкою. Це несе в собі високі ризики для покупця, оскільки може бути підставою для розірвання договору або визнання його недійсним і як наслідок – втрати коштів, сплачених готівкою. Адже покупцеві важко буде підтвердити факт проведення розрахунку¹⁷.

Варто зазначити, що у разі визнання договорів купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню, недійсними настають наслідки, встановлені законом для недійсних правочинів, зокрема двостороння реституція. Однак у Концепції оновлення Цивільного кодексу України обґрунтовано необхідність відмови від моделі реституції як наслідку недійсного правочину та доречніше застосування положень п. 1 ч. 3 ст. 1212 ЦК України про безпідставне збагачення. Зокрема, зазначається, що доцільним є урахування досвіду ~ 51 ~ DCFR. Так, ст. II.-7:303 «Наслідки нікчемності або оспорення договору» передбачає, що питання про те, чи має будь-яка зі сторін право вимагати грошової компенсації або повернення переданого або наданого на підставі договору або частини договору, який є нікчемним або оспорюваним, вирішується відповідно до правил про безпідставне збагачення. Водночас наслідки нікчемності або оспорюваності, що стосуються права власності на майно, передане на підставі нікчемного або оспорюваного договору або його частини, регулюються правилами про передачу майна. При цьому положення наведеної статті DCFR застосовуються з урахуванням права суду змінити договір або його наслідки¹⁸.

Варто звернути увагу й на те, що у тексті договору (зазвичай – купівлі-продажу) може бути передбачена умова про повний розрахунок між сторонами до моменту його укладення. Однією із причин цього може послужити бажання сторін провести розрахунок у готівковій формі в обхід встановленим обмеженням. У судовій практиці існують випадки, коли недобросовісний продавець, користуючись відсутністю доказів у покупця про здійснення розрахунку, посиляючись на невиконання зобов'язання з оплати, вимагає розірвання договору та повернення майна.

Велика Палата Верховного Суду з приводу цього висловила таку правову позицію. Так, у постанові від 9 вересня 2020 р. (справа № 916/667/18) зазначається, що сама по собі заборона на здійснення оплати готівкою понад встановлену суму та/або встановлення факту відсутності безготівкового розрахунку ще не підтверджує, що такого розрахунку не було. Умова договору про те, що продавець отримав кошти в певній сумі до його підписання на виконання покупцем своїх обов'язків, є розпискою. У свою чергу розписка здатна виступати письмовим доказом розрахунків між сторонами.

Такий підхід Великої Палати Верховного Суду є виправданим. Виходячи із принципу свободи договору, закріпленого в ст. 627 ЦК України, сторони на власний розсуд можуть визначати умови договору. Якщо сторона підписалася під положеннями, які вказують на отримання нею грошових коштів, сплата яких вважається виконанням правочину іншою стороною, то в подальшому вона не має права вимагати стягнення цих коштів або розірвання договору з підстав відсутності факту оплати. Адже така поведінка сторони суперечить вимогам добросовісності та справедливості та може призвести до подвійного стягнення коштів або отримання і коштів, і майна за договором¹⁹.

Хоча варто погодитись з думкою юристів-практиків про те, що цитована позиція Великої Палати Верховного Суду створила своєрідний прецедент щодо легітимізації готівкових розрахунків понад встановлені граничні розміри²⁰.

У разі, якщо грошові кошти понад встановлені граничні розміри передано на виконання неукладеного договору купівлі-продажу, то між сторонами виникають правовідносини внаслідок набуття, збереження майна без достатньої правової підстави (ст. ст. 1212–1215 ЦК України).

Висновки. Підсумовуючи та узагальнюючи, варто зауважити, що механізми розрахунків готівковими коштами, запропоновані НБУ, потребують доопрацювання. Зокрема, запропонований НБУ механізм розрахунку шляхом прийняття нотаріусом грошей у депозит не врегульовано ст. ст. 85, 86 Закону України «Про нотаріат» та ст. 537 ЦК України, якими передбачено, що прийняття нотаріусом грошей у депозит можливо виключно у таких випадках: 1) відсутності кредитора або уповноваженої ним особи у місці виконання зобов'язання; 2) ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку; 3) відсутності представника недієздатного кредитора.

¹ Безклубий І.А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: монографія. Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 378 с. С. 240.

² Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX (введення в дію, відбудеться 01.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#Text>

⁴ Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>

⁵ Там само.

⁶ Дашенко О.В. Готівковий обіг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Вип. 29. С. 113–124. С. 114.

⁷ Гайдаржийська О.М., Костюнін О.В., Вишневецька В.С. Готівкові розрахунки підприємств в сучасних умовах господарювання. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 234–237. С. 236.

⁸ Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>

⁹ Роз'яснення з питань застосування нормативно-правових актів Національного банку України щодо обмеження готівкових розрахунків: лист Національного банку України від 24 січня 2014 р. № 11-116/3159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3159500-14#Text>

¹⁰ Щодо обмежень готівкових розрахунків: лист Національного банку України від 22 травня 2018 р. № 50-0007/28247. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/lb18158?ed=2018_05_22

¹¹ Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>

¹² Ігнатишин М.В., Ігнатишин М.І. Аналітика готівкових обмежень в Україні та міжнародна практика регулювання грошового обігу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 3. С. 159–163. С. 162.

¹³ Там само.

¹⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

¹⁵ Про застосування вимог постанови Правління Національного банку України від 06.06.2013 № 210: лист Національного банку України від 16 серпня 2013 р. № 11-116/2874/10064. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2874500-13#Text>

¹⁶ Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

¹⁷ Чим небезпечні для рітейлерів обмеження сум готівкових розрахунків. URL: <https://rau.ua/novyni/ogranichenie-summ-nalichnyh/>

¹⁸ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с. С. 51.

¹⁹ Положення про факт оплати в договорі – доказ чи ні? URL: <https://equity.law/press-center/publications/1114.html>

²⁰ ВП ВС легалізувала «попередній готівковий розрахунок», або як умова договору стала розпискою. URL: <https://pravo.ua/vp-vs-legalizovala-poperednij-gotivkovij-rozrahunok-abo-jak-umova-dogovoru-stala-rozpiskoju/>

Резюме

Вовк М.З., Юркевич Ю.М. До питання правового регулювання розрахунків та наслідків невиконання зобов'язань учасників цивільного обороту.

Наукова стаття присвячена здійсненню детального теоретичного аналізу проблемних питань розрахунків та наслідків невиконання зобов'язань учасників цивільного обороту. Спосіб розрахунків залежить від статусу суб'єкта розрахункових відносин та підстави, за якою провадиться платіж. Обмеження суми розрахунків готівковими коштами між фізичними особами діє щодо договорів купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню. Поряд із тим механізми розрахунків готівковими коштами, запропоновані Національним банком України, потребують доопрацювання. У дослідженні проаналізовано літературні джерела з проблематики, чинні нормативно-правові акти, судову практику та на основі цього вироблено авторське бачення перспектив її подальшого вирішення.

Ключові слова: розрахунки, готівкові кошти, безготівкові розрахунки, зобов'язання, невиконання зобов'язань, договір, правові наслідки, кондикційні зобов'язання.

Summary

Mariia Vovk, Yurii Yurkevych. On the question of legal regulation of calculations and the consequences of failure to fulfill the obligations of participants in civil trade.

In the modern conditions of the development of economic relations, globalization processes, in combination with the reform of the regulation of the private sector of the economy, the problems of the settlement regime, as well as the consequences of non-fulfillment of the obligations of the participants in civil turnover have required qualitatively new approaches to their solution. At the same time, the issue of proper and complex regulation of settlements with the participation of individuals and legal entities – residents and

non-residents – is important. Also the mechanism of legal regulation should be aimed first of all at facilitating the proper fulfillment of their obligations by participants in civil turnover and the certainty of legal consequences in case of violation of such obligations.

The scientific article has been devoted to the implementation of a detailed theoretical analysis of the problematic issues of calculations and the consequences of non-fulfillment of obligations by participants in civil turnover. There are two forms of settlement: cash and non-cash. The basis of this division is the form of existence of monetary funds in Ukraine: in the form of banknotes – cash form; in the form of entries on accounts – non-cash form. It is worth noting that electronic and digital money can exist only in non-cash form. The method of calculations depends on the status of the subject of settlement relations and the basis for the payment. In particular, in accordance with Art. 1087 of the Civil Code of Ukraine, settlements with the participation of natural persons, which are not related to their entrepreneurial activity, can be carried out in cash or non-cash form with the help of settlement documents in electronic or paper form. Thus, natural persons who are not engaged in entrepreneurial activity choose the form of calculation themselves. Limiting the amount of cash settlements between individuals applies to sales contracts that are subject to notarization.

At the same time, the cash settlement mechanisms proposed by the National Bank of Ukraine need to be refined.

It has been analyzed in this article the literary sources on the issue, current legal acts, court practice, and, based on this, it has been developed the author's vision of the prospects for its further solution.

Key words: calculations, cash funds, non-cash calculations, obligations, non-fulfillment of obligations, contract, legal consequences, conditional obligations.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2022.28

УДК 347.113:619

Н.Д. КОГУТ

*Наталія Дмитрівна Когут, кандидат юридичних наук, старший викладач НТУУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського**

ORCID: 0000-0001-6990-8752

ОБОВ'ЯЗКОВЕ ВАКЦИНУВАННЯ ТА ПРИРОДНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ЗГОДУ ЩОДО МЕДИЧНИХ ВТРУЧАНЬ

Постановка проблеми. Право людини на особисту недоторканість та згоду чи незгоду на будь-які медичні втручання є абсолютними правами будь-якої людини. Така згода чи незгода має бути надана пацієнтом після всебічного інформування про хворобу (діагноз), методи лікування, медичний прогноз, медичний препарат, його зареєстровані побічні ефекти і т. ін. З появою коронавірусної хвороби змінилися підходи до абсолютності такого права. Зокрема, стали впроваджуватися підзаконні нормативно-правові акти про обов'язковість проведення вакцинування від COVID-19¹. Підставою звільнення від цього обов'язку є лише абсолютні (постійні) медичні протипоказання². Проте абсолютні медичні протипоказання проти щеплення наразі навіть не враховують наявності певних супутніх патологій, а лише анафілактичний шок після введення першої дози вакцини. На жаль, особливістю вакцин є те, що алергічну реакцію на них не можна протестувати шляхом введення малої дози препарату. Крім того, вакцини можуть містити фенол, формальдегід та інші хімічні сполуки, якими інактивували вірус (бактерію).

Історичний досвід свідчить про хибність порушення основних прав людини в будь-якій сфері. Принцип домінування суспільного інтересу над приватним, що може безпосередньо завдати смерть чи важкі наслідки для здоров'я, завжди свідчили про авторитарний режим. Наразі обов'язковою є вакцинація в таких країнах: Індонезія, Саудівська Аравія, Туркменістан, Таджикистан. Обов'язкова вакцинація для окремих категорій осіб: Австралія, Австрія, Італія, Казахстан, Канада, Латвія, Нова Зеландія, РФ, США, Франція, Україна³. В основному в інших країнах вакцинація є рекомендованою, а не обов'язковою, проте це не стосується туристів та інших осіб, які приїжджають з інших країн, їм потрібен ковідний паспорт, або перебування на 2-тижневому карантині після приїзду в їх країну (Велика Британія). З 15 грудня 2021 р. у Великій Британії потрібен ковідний паспорт (Covid passes) для відвідування нічних клубів та великих концертних та спортивних залів⁴.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі досліджень, присвячених правовому аналізу проблематики обов'язковості вакцинування, небагато. В цілому, науковці підтримують помірковані підходи до балансу між імперативністю та диспозитивністю правових норм щодо щеплення. Є прихильники обов'язкової вакцинації, зокрема, В. Пашков та Н. Гуторова вважають обов'язкову вакцинацію більш ефективною порівняно з добровільною⁵. Правова оцінка обов'язкової вакцинації правниками профспілки освітян України є негативною⁶. У свою чергу деякі іноземні науковці звертають увагу на неприпустимість порушень основоположних прав та свобод людини. Зокрема, Грекен Янг зазначає: «Обов'язкова вакцинація є найвищим рів-

© Н.Д. Когут, 2022

* *Natalia Kogut, Ph. D in law, Senior Lecturer of the National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*